

DEYİŞBİLİMSEL BİR PARALEL YİNELEME UNSURU OLARAK DİVAN ŞİİRİNDE REDD-İ MATLA

Özge ÖZTEKİN*

ÖZET

Şiirin okuyucunun belleğinde kalma yetisi; şekil ve muhtevanın yarattığı etki kadar, yapılan tekrarlarla metnin unutulmamasına da bağlıdır. Divan şiiri ile Deyişbilimi “biçem/üslûp” ortak paydası üzerinde bir araya getiren bu çalışma, divanlardaki gazelleri dilbilimsel yöntemlerle okuma yolunda “yinelemeler” gibi sıkça rastlanan bir yapı ölçütüne dayanmaktadır. Şiirdeki dil öğelerinin seslerden sözcüklere, sözcük öbeklerine, tümcelere ve hatta dizelere gelinceye kadar tekrar edilerek kullanılması, üslûp/biçem açısından yinelemenin varlığını imlemektedir. Yinelemeler, dil kullanımının sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi, anlambilimi gibi her dalında görülebilmektedir. Deyişbilimdeki “biçimbirimsel yineleme” çeşitlerinden biri olan “paralel yineleme” ile Divan şiirindeki “redd-i matla” arasında kavramsal bir yakınlık söz konusudur. İşaret ettikleri kavram yönünden benzer özellikler taşıyan ancak kendi alanlarındaki isimleri farklı olan bu terimler oldukça dikkat çekicidir. Divan şiirindeki redd-i matla’lı gazellerden seçilen bir örneklem alanı dahilinde, iki yönlü olarak her iki disiplinin verileri de bir arada gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, Deyişbilim, Yinelemeler, Paralel yineleme, Redd-i matla.

REDD-İ MATLA IN DİVAN POETRY AS A STYLISTICS SYMPLOCE ELEMENT

ABSTRACT

Possibility of remembering the poem depends not only on the effects of its form and content but also on

* Yrd. Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
oozge@hacettepe.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

repeating the poem. This study attempts to deal with Divan poetry and “style” that is a term of Stylistics on a common ground. Specifically, it deals with “repetitions” used in gazhels of Divan poetry, thus tries to analyse these gazhels using a linguistic structure. Linguistic elements in a poem such as sounds, words, phraes, sentences and also lines can be said to be repeated if they are systematically and repeatedly used. In other words, repetetions can be observed at each level of linguistic structure, namely phonological, morphological, syntactic and semantic. There is a conceptual similarity between the Stylistic term symploce and the Divan poetry term “redd-i matla”. In the study, the similarities between these terms and this similarity is given using examples from Divan poetry.

Key Words: Divan poem, Stylistics, Repetitions, Symploce, Redd-i matla.

“Şiir, dil içinde ayrı bir dildir.”

Doğan AKŞAN

Şiirin -ister Batı şiiri, ister Doğu şiiri olsun- sahip olduğu belirli niteliklerle her türlü etnik kimliğin ötesinde, dönemleri ve yerleri ya da sanatsal akım ve eğilimleri, dil düzlemindeki ortak noktalarla aşan büyüğü bir yanı vardır. Şiire yapılacak “çoğul okuma”ların bir yönü, dilsel düzlemdeki bu büyüğü yanın çoğu sırrını gün ışığına çıkaran çözümlenmeleriyle “dilbilimsel okuma”yı işaret etmektedir. Dildeki her türlü olay ve göstergenin bilimsel olarak en ince ayrıntısına kadar değerlendirildiği Dilbilim gibi önemli bir disiplin varken; şiir dili incelemelerinin de dilbilimsel bakış açısıyla sesbilim, biçimbilim, sözdizim ve anlambilim gibi bir kaç düzeyde çözümlene yapmaya son derece açık olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Özellikle anlambilimle ilgili bir takım sanatlar ile sözcüklerin seçimi ve ses uygunlukları, dilin şiirsel işlevine bağlı olarak metni güçlendiren en geniş anlatım olanaklarıdır. Bu noktalarda gelişen dilbilimsel bakış açısı, dilbilim ile şiiri buluşturan deyişbilimsel çözümlenmelerle yeni okumalara ulaşır. Metindeki kurgu ve dil kullanımına yönelik verileri dilbilimsel yöntemlerle tespit eden Deyişbilim; koşutluk, yineleme, önceleme, sapma gibi edebî eserlere “yazınsallık” değeri veren yapı ve anlatım ölçütleri üzerine kuruludur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Şiirdeki dil öğelerinin seslerden sözcüklere, sözcük öbeklerine, tümcelere ve hatta dizelere varıncaya dek tekrar edilerek kullanılması, üslûp/biçem açısından yinelemenin varlığını işaret eder. Şiire belli bir ritm kazandıran yinelemeler, okuyucunun belleğine gönderilen fikir ve tasarımların güçlü bir şekilde vurgulanmasını da sağlar:

“Dil ve yazın birbiriyle sürekli bir etkileşim içinde bulunduğundan, yinelemelerde bazen yazınsal nitelikler baskın çıkarak engin anlamsal özellikler verir, bazen de dilbilimsel nitelikler baskın çıkarak deyişsel değerler taşır. Bu yüzden yinelemeler Deyişbilim’de (Stylistics) hem dilbilim, hem de yazın konusu olarak incelenmektedir” (Özünü 2001: 128).

Şiir öyle bir dizgedir ki; başlı başına bir ses ve anlam bileşimi olan dildeki bu iki öğeyi birbiriyle uyum içerisinde kullanarak şiirin etkileyiciliği ve kalıcılığı artırılabilirdiği gibi, şiir dilinin evrensel özelliklerinin de bu vesileyle ön plana çıkarılması mümkün olabilmektedir. Böyle bir bileşim içerisinde yineleme, ölçü ve uyak dilin ses yönünü; alışılmamış bağdaştırmalar, özgün benzetmeler ve sapmalar da dilin anlam yönünü vurgular. Tekrarların ve koşut yapıların şiirin değişik düzeylerinde görülmesi, ilerlemeye hem biçim hem de içerik bakımından belli bir süreklilik getirir. Bilhassa yinelemeler, şiire kazandırdıkları estetik güzelliğin yanı sıra, şiirin kurgusunda önelemeye de neden oldukları için metnin kolay anımsanmasını sağlar. Anlamları ve kavramları pekiştirirerek yeni çağrışımlar yaratır. Yinelemenin pek çok türü vardır. Yoğunluk bakımından en çok tekrar, biçimbirimde görülmektedir. Biçimbirimsel yinelemeler de kendi içerisinde bazı alt başlıklara ayrılmaktadır. Dilbilimsel anlamda yinelemelerin sahip olduğu bir diğer nitelik, göstergeler arasındaki “belirti”/“iz” kavramıyla ortaya çıkmaktadır. Zamansal düzlemde daha önce yapılmış bir kullanımdan geriye kalan her türlü gösterge, şiirin geleneğe dayalı bir dizge olduğunun işaretidir. Beyit/dize/tümce bazında en az iki kez yinelenmiş ifadeler dahi, söz konusu “belirti”yi açığa çıkarmaya yeterlidir. Şiir metinsel düzlemde de, sahip olduğu bu “iz” sayesinde belli noktalardan başka şiirlere açılabilme olanağı bulur. “Metinlerarası İlişki” adı verilen bu bağlar, gelenekten geleceğe uzanan çizgide şiirin daima bir “yeniden üretim” olduğunu gözler önüne serer¹.

Şiir genel başlığını Türk şiiri özelinde Divan şiiri altbaşlığı içerisine çektiğimizde de, yukarıda bahsi geçen tüm yargıların yine aynı doğrultuda söz konusu olduğunu biliyoruz. Eski edebiyatımızın kendine has o muazzam üslûbunun getirdiği yapı özelliği olarak altı

¹ Daha geniş bilgi için bkz. Aksan 1994, Bayrav 1999, Özünü 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

yüz yıllık süreç boyunca aruz veznindeki uzun-kısa heceler oluşturduğu birimlerin sıralanışlarındaki düzen ile redif ve kafiye özelliklerine dayalı ritm olgusu, beyitleri oluşturan paralel ve simetrik söz yapılarındaki uyum ve denge, şiirin anlambilim alanını zenginleştiren edebi sanatlar, uzak çağrışımları imleyen alışılmamış bağdaştırmalar, ahengi sağlayan ses ve söz tekrarları, vurguyu öne çıkaran yinelemeler gibi üslûpla ilgili tüm öğeler, Divan şiirinin dilini ve edebî değerini yansıtan biçem özellikleridir. Dolayısıyla, deyişbilim için sözü edilen bu kavramlar klasik Türk edebiyatında zaten var olan ve ortak malzemenin çevresinde şekillenerek kullanılagelmiş unsurlardır. Nitekim edebî eserler üzerinde yapılan klasik üslûp incelemeleri de bunu açıkça göstermektedir. Biz burada okumayı yani bakış açısını değiştirerek, biçem/üslûp ortak paydası üzerinde dilbilim yöntemleriyle divan metinlerine deyişbilimsel yönden yaklaşmayı deneyimleyeceğiz. İşaret ettikleri kavram yönünden benzer özellikler taşıyan ancak kendi alanlarındaki isimleri farklı olan iki terime dikkat çeken bu yazı, bir “paralel yineleme” unsuru olarak gazelerde görülen “redd-i matla”yı işlemektedir.

Deyişbilimde, biçimbirimsel bir yineleme türü olarak “bir bölükte belli dize sonlarındaki sözcüklerin başka bir bölükte aynı yerlerde yinelenmesi” (Özünlü 2001: 121) demek olan paralel yineleme; Divan şiirinin beyitlerle kurulan nazım şekillerinden biri olan gazelde, matla mısralarından birinin makta beytinde tekrarlanmasıyla meydana gelen “redd-i matla” ile kavramsal olarak aynı özelliği göstermektedir (Dilçin 1986: 84 ve 1995: 106, İpekten 1994: 7, Tâhirü'l-Mevlevî 1994: 122, Mermer – Koç Keskin 2005: 86). Redd-i matlada, yinelenen dizinin “berceste” olması ve konumu itibarıyla de tekrarının bir heyecan yaratması beklenir.

Divan şiirinin bazı gazel örneklerindeki redd-i matla'lar incelendiğinde, makta beytinde yinelenen dizelerin bazen matla beytinin ilk mısraı, bazen de ikinci mısraı olduğu görülmektedir. Bunların kendi içindeki konumları da değişiklik gösterebilmektedir. Matlan ikinci dizesinin, maktada da ikinci dizede yer alarak yinelenildiği örnekler bulunduğu gibi, matlanın ilk mısraının maktada ikinci mısra olarak yinelenildiği örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca “redd-i matla” ile, bir şaire ait dize veya beytin başka bir şiir içerisinde alıntılanması demek olan “tazmîn²”i buluşturan “metinlerarası ilişkiler³” de birer “paralel yineleme” örneği olarak

² Daha geniş bilgi için bkz. Bilgegil 1989: 269, Tâhirü'l-Mevlevî 1994: 150, Dilçin 1995: 276, Yetiş 1996: 303, Aktaş 2004: 221, Mermer – Koç Keskin 2005: 99, Saraç 2007: 280.

³ Daha geniş bilgi için bkz. Aktulum 2000: 94, 98.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

karşımıza çıkmaktadır. Deyişbilimsel verilerdeki bu çoğulluk, Divan şiirinin sahip olduğu “çok sesli” malzemenin zenginliğinden kaynaklanmaktadır.

Konunun bu kuramsal boyutundan sonra aşağıda verilen şiirler, ulaşılabilen divanlar doğrultusunda, teorik bilginin uygulamada nasıl olduğunu gösteren ve dört gruba ayrılan matla&makta beyitlerinden kurulu bir gazel örneklem alanı içerisinde hazırlanmıştır⁴.

Matla beytinin ilk dizesinin, Makta beytinin ikinci dizesinde tekrarlandığı Paralel Yineleme / Redd-i Matla örnekleri:

Nesîmî:

Merhabâ hoş geldüñ ey rûh-ı revânum merhabâ
Ey şeker-leb yâr-ı şîrîn lâ-mekânum merhabâ

...

Geldi yârum nâz ile sordı Nesîmî neçesen
Merhabâ hoş geldüñ ey rûh-ı revânum merhabâ

(Ayan 2002: 186)

Şeyhî:

Gel ey zarîf ü serv-i gül-endâm kandasın
Sensiz gönülde kalmadı ârâm kandasın

...

Her gice Şeyhî âh ider eydür bu mısra'ı
Gel ey zarîf ü serv-i gül-endâm kandasın

(İsen-Kurnaz 1990: 235)

Cem Sultan:

Çünkü bilürsin âhir olur meskenüñ türâb
Devr-i kamerde hoşdurur içmek şarâb-ı nâb

...

Ey Cem eşigi hâkini bulduñ karâr kıl
Çünkü bilürsin âhir olur meskenüñ türâb

(Ersoylu 1989: 48)

Cânuma gönder cefâ vü gam be-gâyet hoşdurur
Pâdşehler kılssa kulına ‘inâyet hoşdurur

⁴ Divanlardan alıntıladığımız beyit örneklerindeki transkripsiyon işaretleri, uzun ünlüler için “â”, “î”, “û”, ayın harfî için “,,” ve nazal n için “ñ” şeklindedir. Dilde belli bir standartın olması açısından da, Eski Anadolu Türkçesi'nin yazım özelliklerine bağlı kalınmıştır.

...
 Cem gamuñdan bulalı zevk u safâlardur müdâm
 Cânuma gönder cefâ vü gam be-gâyet hoşdurur
 (Ersoylu 1989: 75)

Güyyâ bu nakş-ı bî-cân sûret-i cânumdurur
 Nakş-ı bî-cân bu ki kim dir nakş-ı cânânumdur
 ...
 Şöyle cân virdi bu nakşa cân u dilden Cem-garîb
Güyyâ bu nakş-ı bî-cân sûret-i cânumdurur
 (Ersoylu 1989: 108-109)

Karamanlı Aynî:

Hamd-i bî-had kim nigârı virdi Allâhum baña
 Burc-ı devletden mukârin oldu ol mâhum baña
 ...
 İtmezem ey ‘Aynî gayra minneti dünyâda hiç
Hamd-i bî-had kim nigârı virdi Allâhum baña
 (Mermer 1997: 324)

Ahmed Paşa:

‘Ahde vefâ eylemedüñ öyle mi
 Terk-i cefâ eylemedüñ öyle mi
 ...
 Ahmedi öldüriserin dir idin
‘Ahde vefâ eylemedüñ öyle mi
 (Tarlan 1992a: 267)

Necâtî:

Her kaçan şî’r okusam ol hadd-i gül-gûn üstine
 Dil-berin dirler okursañ yine efsûn üstine
 ...
 Ey Necâtî al kâgıd üzre yazar hûblar
Her kaçan şî’r okusam ol hadd-i gül-gûn üstine
 (Tarlan 1992c: 394-395)

Mihrî Hatun:

Ol saçı sünbül yüzi bedr aya sıhhat yaraşur
 Ol ruhi lâle lebi hamrâya sıhhat yaraşur
 ...
 İmdi Mihrî bu kelâmı cân u dilden di müdâm
Ol saçı sünbül yüzi bedr aya sıhhat yaraşur
 (Arslan 2007: 226)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Devlet atına süvâr olmuş iki sîmîn-beden
 Gûyiyâ halk-ı cihâna biri cândur biri ten
 ...

‘İd-i adhâ ne mübârek gün idi gördüm hoş
Devlet atına süvâr olmuş iki sîmîn-beden
 (Arslan 2007: 278-279)

Bu yâr-ı cefâ-kârum mahbûb idi vaktinde
 Bu gözleri mekkârum hoş hûb idi vaktinde
 ...
 Şimdi hatını Mihrî gördükçe hadinde dir
Bu yâr-ı cefâ-kârum mahbûb idi vaktinde
 (Arslan 2007: 291)

Bâkî:

Dili al ey büt-i Çîn hayruña bir deyr eyle
 Saña bir bûseye satduk yûri var hayr eyle

 Hayra gir dilde yir it diñle sözin Bâkîñ
Dili al ey büt-i Çîn hayruña bir deyr eyle
 (Küçük 1994: 368-369)

Bağdatlı Rûhî:

Açıldı defter-i ehl-i melâmet kayd olan gelsün
 Çekenler nâm kaydın gelmesün lâ-kayd olan gelsün
 ...
 Bugün yoklarmış ol şeh zümre-i ‘uşşâkuñ ey Rûhî
Açıldı defter-i ehl-i melâmet kayd olan gelsün
 (Ak 2000: 184)

Nefî:

Cân almaga dil-teşne olan gamze imiş hep
 Âlüfte imiş hançeri cân ile leb-â-leb
 ...
 Kasd eyleyeni bilmez idi cânına Nefî
Cân almaga dil-teşne olan gamze imiş hep
 (Akkuş 1993: 286)

İrişdi bahâr oldu yine hem-dem-i nev-rûz
 Şâd itse n’ola dilleri câm-ı Cem-i nev-rûz
 ...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Ârâyiş için bezmini Sultân Murâduñ
 İrişdi bahâr oldu yine hem-dem-i nev-rûz
 (Akkuş 1993: 302-303)

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdür gönül
 Ehl-i ‘aşkuñ hâsılı sâhib-mezâkîdur gönül
 ...
 İtse Nef’î n’ola ger gönlüyle dâ’im bezm-i hâs
Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdür gönül
 (Akkuş 1993: 316)

Şeyhülislam Yahyâ:

İrişür câna râhat kûy-ı dil-berden nesîm esse
 Husûsâ çîn-i zülfinden gelüp ‘anber-şemîm esse
 ...
 Gelür tîri muvâfık rûzgâr olursa ey Yahyâ
İrişür câna râhat kûy-ı dil-berden nesîm esse
 (Kavruk 2001: 328)

Sevdâ-yı tîg-ı gamzeñ ile sîne-çâkûnem
 Öldür beni ki teşne-i zevk-i helâkûnem
 ...
 Olsam ‘aceb mi hem çü Neşâtî şehîd-i ‘aşk
Sevdâ-yı tîg-ı gamzeñ ile sîne-çâkûnem
 (Kaplan 1996: 135)

Nâ’ilî:

‘Aşkuñ derdine durmaz nigehin çâre bulur
 Zahmına merhem olur merhemine yare bulur
 ...
 Nâ’ilînüñ dil-i pür-dâgına da lutf itsün
‘Aşkuñ derdine durmaz nigehin çâre bulur
 (İpekten 1990: 199-200)

Nâyuñ ki çıkar zezeme sûrâhlarından
 Bülbüller öter sanki gülüñ şâhlarından
 ...
 Te’sîri yürekler deler ey Nâ’ilî-i zâr
Nâyuñ ki çıkar zezeme sûrâhlarından
 (İpekten 1990: 271)

‘Aşkdur mâye-i râhat dil-i pür-derdümüze
 Reşk ider kâhrübâ reng-i ruh-ı zerdümüze

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

...
 Nâ'ilî haste-i bî-tâb-ı gam-ı cânânuz
 'Aşkdur mâye-i râhat dil-i pür-derdümüze
 (İpekten 1990: 308)

Neşâtî:

İrdi hengâm-ı safâ fasl-ı bahâr oldı yine
 Vakt-i gül mevsim-i feryâd-ı hezâr oldı yine

...
 Bülbül-i tab'-ı Neşâtî n'ola olsa pür-şevk
İrdi hengâm-ı safâ fasl-ı bahâr oldı yine
 (Kaplan 1996: 147)

Gamze mahmûr-ı mey-i nâz u nîgeh mestâne
 Şevk-i dil tâzelenür olsa o şeh mestâne

...
 Kîme açsun dil-i bî-çâre Neşâtî derdin
Gamze mahmûr-ı mey-i nâz u nîgeh mestâne
 (Kaplan 1996: 148)

Nâbî:

Ham itdi kadüm hem-çü kemân bâr-ı melâmet
 Çün tîr-i hedef tende 'ıyân hâr-ı melâmet

...
 Âzâde iken serv-sıfat dehrde Nâbî
Ham itdi kadüm hem-çü kemân bâr-ı melâmet
 (Bilkan 1997: 477)

Hüsn-i tâkat-güdâza 'aşk olsun
 'Âşık-ı pâk-bâza 'aşk olsun

...
 Gerçi bu hüsne yok sözüm Nâbî
Hüsn-i tâkat-güdâza 'aşk olsun
 (Bilkan 1997: 933)

Nedîm:

Olnca dîde-i mestüñ leb-â-leb-i âşûb
 Düşer vücûd-ı dile lerze-i teb-i âşûb

...
 Nedîm-i zâr gibi der-herâs olur 'âlem
Olnca dîde-i mestüñ leb-â-leb-i âşûb
 (Macit 1997: 277)

Cûy gösterdi yine âyîneveş rûy-ı güli

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Pençe-i mihr açdı hem-çün şâne zülf-i sünbüli
 ...
 Tâze ma'nî rû-nümâ nazm-ı selîsinden Nedîm
Cûy gösterdi yine âyîneveş rûy-ı güli
 (Macit 1997: 360-361)

Arpaemînzâde Sâmi:

Ne dem derûndan izhâr-ı dûd ider 'âşık
 Kemîn şerârını neyyir-nümûd ider 'âşık
 ...
 Şipihri muztarib-i sûziş eyler ey Sâmi
Ne dem derûndan izhâr-ı dûd ider 'âşık
 (Kutlar 2004: 500)

İntizâr eyledi helâk beni
 Gel meded itme gussanâk beni
 ...
 Eyle teşrîfüñ ile Sâmiyi şâd
İntizâr eyledi helâk beni
 (Kutlar 2004: 557-558)

Sâlim:

Pür idelden fikr-i rûyî gülşen-i endişemüz
 Bülbül-i bâg-ı cünûnuz nâledür hep pîşemüz
 ...
 Sad gül-i sad-berg ile toldı derûnum Sâlimâ
Pür idelden fikr-i rûyî gülşen-i endişemüz
 (Güfta 1995: 441)

Şâkir:

Ne koz kırduk geçüp Fındıklıya ol beste-lebsüz biz
 Nice râm eylerüz ol çeşm-i bâdâmı 'acebsüz biz
 ...
 Dü destüm kalsa zîr-i seng-i hayretde n'ola Şâkir
Ne koz kırduk geçüp Fındıklıya ol beste-lebsüz biz
 (Yıldız 2002: 142)

Neylî:

Rûyında sanma kim hat-ı 'anber-şiken biter
 Âteşde nice ey dil-i şeydâ çemen biter
 ...
 Neylî benefşe zîver-i gülzâr-ı hüsnidür
Rûyında sanma kim hat-ı 'anber-şiken biter
 (Kılıç 2004: 328)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Şeyhülislam Es'ad:

Hulûs-ı bâl ider eyyâm-ı âlâmı dem-i ferruh
Halel virmez keder olunca encâmı dem-i ferruh

...

Hatar yok Es'ad elbetde olur endûh-ı gam mensûh
Hulûs-ı bâl ider eyyâm-ı âlâmı dem-i ferruh

(Doğan 1997: 181)

Cefâ-yı hicri vefâya deġiřmiyor mısũnuz
Fırâk-ı derdi safâya deġiřmiyor mısũnuz

...

Hezâr ta'n ile Es'ad fütâdegâna didüm
Cefâ-yı hicri vefâya deġiřmiyor mısũnuz

(Doğan 1997: 225)

Cebîn-i âteřinũn cây idüp ey lâle-hadd ebrû
Anuñçün oldu germ-i sũz ile ham-geřte-kadd ebrû

...

Çü Es'ad oldu tâb-ı mihr-i pîřânuñla dil-sũzân
Cebîn-i âteřinũn cây idüp ey lâle-hadd ebrû

(Doğan 1997: 273)

Râġıb Paşa:

şemîm-i bũy-ı güle tâb yok dimâgumda
şarâb-ı vasl-ı bûtân âb olur ayagumda

...

Hevâ-yı sũnbũl-i âhum kesel virüp Râġıb
şemîm-i bũy-ı güle tâb yok dimâgumda

(Demirbaġ 1999: 332)

Haşmet:

'Âlem-i âb letâfetde bir içim sudur
Rind-i deryâ-keř-i bezm-i meye âb-ı rûdur

...

Haşmetâ serde humârı bulınan teşne-lebe
'Âlem-i âb letâfetde bir içim sudur

(Arslan-Aksoyak 1994: 226)

Âhũ-reviřũm kıymetini bilmeze gelmez
Gelmez dime ol řũh bize gelmeze gelmez

...

Haşmet gibi herkes olamaz saydına kâdir
Âhũ-reviřũm kıymetini bilmeze gelmez

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

(Arslan-Aksoyak 1994: 248)

Gül-bün-i tâze-resüm sensin efendüm sensin
Bülbül-i bî-kafesüm sensin efendüm sensin

...

İtdi gülzârı fidâ Haşmet-i bülbül-âvâz
Gül-bün-i tâze-resüm sensin efendüm sensin

(Arslan-Aksoyak 1994: 291)

Böyle 'asırda 'arz-ı hünerden çi fâ'ide
Deycûr-ı şebde nûr-ı basardan çi fâ'ide

...

Açma dehân-ı râzuñı ahbâba Haşmetâ
Böyle 'asırda 'arz-ı hünerden çi fâ'ide

(Arslan-Aksoyak 1994: 302)

Sabih:

Vakt-i 'işret gicedür rind-i mey-âşâma göre
Nâ-münâsib görünür vakt-i dîger şâma göre

...

Hat-ber-âverdelerüñ la'lini bûs it ki Sabîh
Vakt-i 'işret gicedür rind-i mey-âşâma göre

(Özdingiş 1998: 793)

Nâşid:

Görenler câm-ı la'lin bâde-i gül-fâm sanmışlar
O sîmîn-sîneyi âyîne-i endâm sanmışlar

...

Kemâl-i dikkat ile Nâşidâ bakdukda dil-dâra
Görenler câm-ı la'lin bâde-i gül-fâm sanmışlar

(Alıcı 1998: 267-268)

Esrâr Dede:

Söylesem derdüme mahrem yokdur
Güyyîâ 'âlem ü 'âdem yokdur

...

Kime derdüm diyemem ey Esrâr
Söylesem derdüme mahrem yokdur

(Horata 1998: 356-357)

İrdüm hayât-ı la'line Hak cânım almadan
Gördüm Mesîhi mevt girîbanum almadan

...

Lutf-ı tekellüm eyledi Esrâr-ı hasteye
İrdüm hayât-ı la'line Hak cânım almadan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

(Horata 1998: 495)

Şeyh Gâlib:

Göñül ders-i gamın çokdan unutdı hâtırın hoş tut
O murgı başka bir sayyâd tutdı hâtırın hoş tut

...

Bulup âyînesin tûtî-i tab'ı Gâlibüñ söyler
Göñül ders-i gamın çokdan unutdı hâtırın hoş tut
(Kalkışım 1994: 263)

Hoca Neş'et:

Sadef-i dürr-i suhan sine-i bî-kîne midür
Gevher-i gence ziyân hâzin-i gencîne midür

...

Bahr olursa n'ola endîşe-i fethi Neş'et
Sadef-i dürr-i suhan sine-i bî-kîne midür
(Oğraş 1991: 237)

Pertev:

Beni ferdâlara salduñ Çelebi gelmedüñ a
Yâ niçün göñlümi alduñ Çelebi gelmedüñ a

...

Perteve gâhîce teşrîfinüñ aldum haberin
Beni ferdâlara salduñ Çelebi gelmedüñ a
(Bektaş 2007: 120)

Ol tıfl-ı şûh u şeng ne 'âlemedür 'aceb
Müjgâni çün hadeng ne 'âlemedür 'aceb

...

Pertev sorar gezermiş o dahı bizüm gibi
Ol tıfl-ı şûh u şeng ne 'âlemedür 'aceb
(Bektaş 2007: 139)

Meh-pâre-i cemâl-i cemîli gelişlidür
Ebrû hilâl-i mâh ruhi gösterişlidür

...

Beş on gün içre Pertev alup bedr olur o şûh
Meh-pâre-i cemâl-i cemîli gelişlidür
(Bektaş 2007: 217)

Sürûfî:

Destümde kalem nîze-tabî'at feresümdür
Pâ-mâlî-i erbâb-ı hased mültemesümdür

...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Girdükçe Sürûrî gibi meydân-ı hayâle
 Destümde kalem nîze-tabî'at feresümdür
 (Batur 2001: 381)

Aynî:

Kuhsâr-ı mahabbetde ne düşvâr yol aşmak
 Bî-reh-ber iken kâfile-i 'aşka ulaşmak
 ...
 'Aynî hele ben menzil-i maksûda irişdüm
Kuhsâr-ı mahabbetde ne düşvâr yol aşmak
 (Arslan 2004: 164-165)

Leylâ Hanım:

Erbâb-ı 'aşk sürdüğü zevk u safâya yuf
 Ol zevk içinde çekdüğü derd ü cefâya yuf
 ...
 Leylâ bu gamla nûş idiyor hûn-ı çeşmini
Erbâb-ı 'aşk sürdüğü zevk u safâya yuf
 (Arslan 2003: 268-269)

Dil-dâr ile Beykozda gezüp haylî yoruldum
 Fıstıklıda bir dîde-i bâdâma uruldum
 ...
 'Arz itmege yok tâkatüm ahvâlümü Leylâ
Dil-dâr ile Beykozda gezüp haylî yoruldum
 (Arslan 2003: 285-286)

Bir sencileyin dil-ber-i ra'nâ bulunur mı
 Bir bencileyin 'âşık-ı şeydâ bulunur mı
 ...
 Bilmezseñ eger kendüñi Leylâya su'âl it
Bir sencileyin dil-ber-i ra'nâ bulunur mı
 (Arslan 2003: 308-309)

Şeref Hanım:

Ol ne demlerdi dile 'arz-ı cemâl eylerdi yâr
 Göz ucuyla dâ'im îmâ-yı visâl eylerdi yâr
 ...
 N'eyleyüm 'aksine devr itdi felek şimdi Şeref
Ol ne demlerdi dile 'arz-ı cemâl eylerdi yâr
 (Arslan 2002: 333)

Râz-ı 'aşka âşnâ bir nây bir ben bir gönül

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Vâkîf-ı her mâ-cerâ bir nây bir ben bir gönül

...

Oldı Mevlânânuñ âsâr-ı kemâliyle Şeref

Râz-ı 'aşka âşnâ bir nây bir ben bir gönül

(Arslan 2002: 371)

Yâd eyleyüp geçen demi âh eyler aglarum

Bu hâl-i pür-melâle nigâh eyler aglarum

...

Şimdi kemâl-i ye's ile her rûz u şeb Şeref

Yâd eyleyüp geçen demi âh eyler aglarum

(Arslan 2002: 384)

Matla beytinin ikinci dizesinin, Makta beytinde de yine ikinci dize olarak tekrarlandığı Paralel Yineleme / Redd-i Matla örnekleri:

Hayâlî:

Bir güzel sevdüm kılıcından dem-â-dem kan akar

Güyyâ bir cüydan berg-i gül-i handân akar

...

Aldı gitdi penbe-i dâgum Hayâlî seyl-i 'aşk

Güyyâ bir cüydan berg-i gül-i handân akar

(Tarlan 1992b: 108)

Gerçi ki bugün cür'a gibi pestlerüz biz

Şol bezm-i safâ câmin içen mestlerüz biz

...

Oldı mezemüz ta'ne-i agyâr Hayâlî

Şol bezm-i safâ câmin içen mestlerüz biz

(Tarlan 1992b: 162)

Allarla kana girmiş ol melek-sîmâya bak

Fi'l-mesel gökde şafak içinde dogmuş aya bak

...

Görmedünse kana müstagrak Hayâlî dâgını

Fi'l-mesel gökde şafak içinde dogmuş aya bak

(Tarlan 1992b: 175)

Bağdatlı Rûhî:

Halâs eyle belâyı hicrden al cânımı yâ Rab

Müyesser eyle yâhud vuslat-ı cânânımı yâ Rab

...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 5/4 Fall 2010

Bedenden cânım al Rûhî gibi kurtar beni gamdan
Müyesser eyle yâhud vuslat-ı cânânımı yâ Rab
 (Ak 2000: 98)

Sanma meyden Ramazân irmegile nevmîdüz
Rûz ü şeb muntazır-ı câm-ı hilâl-i 'îdüz
 ...
 Âlet-i bezmi müheyyâ idüben ey Rûhî
Rûz ü şeb muntazır-ı câm-ı hilâl-i 'îdüz
 (Ak 2000: 140)

Nâ'ilîf:

Verziş-i âh iderek şu'le-nijâd oldu gönül
Nakş-ı hüsnin görüp âşüfte-nihâd oldu gönül
 ...
 Nâ'ilîveş n'ola ahvâli perîşân olsa
Nakş-ı hüsnin görüp âşüfte-nihâd oldu gönül
 (İpekten 1990: 256)

Neşâtî:

Sabâdan kim ola gîsû-yı dil-ber râst gâhî kec
Olur hâl-i dil-i 'uşşâk yek-ser râst gâhî kec
 ...
 Hayâl-i ebruvân u kadd-i dil-berle Neşâtîveş
Olur hâl-i dil-i 'uşşâk yek-ser râst gâhî kec
 (Kaplân 1996: 99)

Nedîm:

Âsafâ ikbâlini Allâh câvid eylesün
Sâye-i lutfuñda her gün ehl-i dil 'îd eylesün
 ...
 Ni'met-i lutfuñla sîr olsun Nedîm-i telh-kâm
Sâye-i lutfuñda her gün ehl-i dil 'îd eylesün
 (Macit 1997: 331)

Bir şeker handeyle bezm-i şevke câm itdüñ beni
Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm itdüñ beni
 ...
 Böyle ser-mest ü harâb itme Nedîm-i zârveş
Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm itdüñ beni
 (Macit 1997: 358)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

İzzet Ali Paşa:

Benümle itmiş iken yâri baht-ı bed tebrîd
Recâ-yı bûs-ı lebi eyledi ebed tebrîd

...

Reh-i rızâdan ‘udûl eyleyince ‘İzzet-i zâr
Recâ-yı bûs-ı lebi eyledi ebed tebrîd

(Aypay 1998: 163)

İsâle-i reh-i vasl itme rinde deyn midür
Yâ eşk mezheb-i ‘aşk içre farz-ı ‘ayn midur

...

Binâ-yı ‘aşkda rûkn-i rasîs mi ‘İzzet
Yâ eşk mezheb-i ‘aşk içre farz-ı ‘ayn midur

(Aypay 1998: 186-187)

Sâlim:

Hemîn cevri itmege ehl-i kemâle mübtelâdur çerh
Ser-i erbâb-ı ‘irfâna muhassal bir belâdur çerh

...

İrişdürmez merâma ehl-i tab’ı Sâlimâ gerdûn
Ser-i erbâb-ı ‘irfâna muhassal bir belâdur çerh

(Güfta 1995: 389)

Neylî:

Hengâm-ı visâl ‘âkıbet agyâra da kalmaz
Encâma irer mevsim-i gül hâra da kalmaz

...

Bir gün tükenür nâle-i bülbül dahı Neylî
Encâma irer mevsim-i gül hâra da kalmaz

(Kılıç 2004: 346)

Çelebizâde ‘Âsım:

‘Aşk âteşine kim ki yana nârı nûr olur
Mahv-ı vücûd eyleyenüñ mârı mûr olur

...

‘Akluñ var ise ‘Âsım eger ‘âşık ol hemân
‘Aşk âteşine kim ki yana nârı nûr olur

(Öztekin 2010: 218-219)

Gam-ı ‘aşkuñ devâsı mergdür nâ-merdler bilmez
O dermânsuz derdüñ çâresin bî-derdler bilmez

...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Devâsı renc-i ‘aşk-ı cân-güdâzuñ mergdür ‘Âsım
O dermânsuz derdüñ çâresin bî-derdler bilmez
 (Öztekin 2010: 225)

Haşmet:

Siklet-i eyyâm söyletmez beni dil-sûzdur
Sürme-i âvâz-ı bülbül tâbiş-i temmûzdur
 ...
 Bu harâret Haşmetâ olur gelû-gîr-i nefes
Sürme-i âvâz-ı bülbül tâbiş-i temmûzdur
 (Arslan-Aksoyak 1994: 227)

Subhizâde ‘Aziz:

Saldı akınların dile bir gamze-kâmı şûh
Reftâr yaman sürîni amân hüsn ü âni şûh
 ...
 Ey sabr u hûş ‘Azîze ‘inâyet zamânıdır
Reftâr yaman sürîni amân hüsn ü âni şûh
 (Erdem 2001: 88)

Erzurumlu Zihnî:

Vuslat-ı dil-dâr için kahr-ı rakîb itmek de güç
Izturâb-ı kalb ile kesb-i nasîb itmek de güç
 ...
 Zihniyâ kâm-ı dili almak ne mümkün çerhden
Izturâb-ı kalb ile kesb-i nasîb itmek de güç
 (Macit 2001: 150)

Ferâg-ı bâl ile tahsîl-i râhat eylemişüz
Bu hây u hûy-ı murâdı ferâgat eylemişüz
 ...
 Düşürme sen bizi sevdâya Zihniyâ kerem it
Bu hây u hûy-ı murâdı ferâgat eylemişüz
 (Macit 2001: 203-204)

Esrâr Dede:

Göñül peymâneveş rindâne güstâh
Hele güstâhdur ammâ ne güstâh
 ...
 Saña Esrâr cürm itdi kerem kıl
Hele güstâhdur ammâ ne güstâh
 (Horata 1998: 325)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Şâh-ı gülüñ hezâr hezârân garîbi var
Bâg-ı mahabbetüñ bu kadar 'andelîbi var

...

Esrâra hem-sürûd olamaz âh u nâlede
Bâg-ı mahabbetüñ bu kadar 'andelîbi var
 (Horata 1998: 351)

Şeyh Gâlib:

Gelür muvâfık-ı rindân mizâc-ı âteş ü âb
Ki tab'-ı bâdededür imtizâc-ı âteş ü âb

...

Nüvîd-i 'âşık u ma'sûk giryedür Gâlib
Ki tab'-ı bâdededür imtizâc-ı âteş ü âb
 (Kalkışım 1994: 258)

Ser-geşteğân-ı 'aşkı kayırmaz mı rûzgâr
Çerh ile bir hisâb çevirmez mi rûzgâr

...

Gâlib kalur mı keştî-i âmâl böylece
Çerh ile bir hisâb çevirmez mi rûzgâr
 (Kalkışım 1994: 308-309)

Hoca Neş'et:

Mihr-i ruhsârûñla cânâ gülmedüm
Gül gibi açıldum ammâ gülmedüm

...

Bu çemenzâr-ı fenâda Neş'etâ
Gül gibi açıldum ammâ gülmedüm
 (Oğraş 1991: 286)

Başka bir 'âlem olur 'âlem ü 'âdem bu zamân
Ramazândur Ramazândur Ramazândur Ramazân

...

Neş'et eylerse n'ola keşf-i lisân-ı meh-rûyân
Ramazândur Ramazândur Ramazândur Ramazân
 (Oğraş 1991: 290)

Heves-i zülf-i yâr var sende
Ser-girânum humâr var serde

...

Neş'etâ ben mey içmeyem mi müdâm
Ser-girânum humâr var serde
 (Oğraş 1991: 308)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Pertev:

Gam-ı cânândan ahbâb-ı dil-i vîrânumuz vardur
Bizüm de hâlümüzce yârümüz yârânumuz vardur

...

Buyur gâhîce şâhum hâne-i Pertev diyüp geçme
Bizüm de hâlümüzce yârümüz yârânumuz vardur
(Bektaş 2007: 162-163)

Bî-vefâdur bu cihân dirler idi gerçek imiş
'Ahd ü peymânı yalan dirler idi gerçek imiş

...

Hakk-ı dünyâda dinilmiş gibidür Pertev bu
'Ahd ü peymânı yalan dirler idi gerçek imiş
(Bektaş 2007: 286-287)

Bezm o bezm ahbâb o ahbâb 'işret ol 'işret degül
Mey o mey sâkî o sâkî hâlet ol hâlet degül

...

Pertevâ var özge yerler gerçi kim mey-hânedan
Mey o mey sâkî o sâkî hâlet ol hâlet degül
(Bektaş 2007: 323)

Leylâ Hanım:

Yâd-ı ruhsârûnla eşküm cûy-bâr itdüm bu şeb
Dâğlarla sînemi reşk-i bahâr itdüm bu şeb

...

Dilde Leylâ dâğ açup ser-tîz-i ebrûlarla âh
Dâğlarla sînemi reşk-i bahâr itdüm bu şeb
(Arslan 2003: 235-236)

Kûyuñda gerçi âh u figânum edeb degül
Ammâ ne çâre nâlelerüm bî-sebeb degül

...

Leylâya âh u nâleler itme didüm didi
Ammâ ne çâre nâlelerüm bî-sebeb degül
(Arslan 2003: 277-278)

Haste-i zâr u nizâram seni sevdüm seveli
Kalmadı sabr u karârum seni sevdüm seveli

...

Komaduñ zerre kadar tâb u tüvân Leylâda
Kalmadı sabr u karârum seni sevdüm seveli
(Arslan 2003: 310-311)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Şeref Hanım:

Düşdükçe mihr-i vech-i pür-envâra kâkülüñ
Gün gösterür mi baht-ı siyeh-kâra kâkülüñ

...

Tahrîk-i bâdı olmasa âh-ı Şeref yine
Gün gösterür mi baht-ı siyeh-kâra kâkülüñ

(Arslan 2002: 361)

İşler cigerde yâresi ehl-i mahabbetüñ
Yokdur 'ilâc u çâresi ehl-i mahabbetüñ

...

Lokmâna minnet itme Şeref haste-dil için
Yokdur 'ilâc u çâresi ehl-i mahabbetüñ

(Arslan 2002: 363)

Aglamazdum derd-i agyâr ile dil-gîr olmasam
Şerh iderdüm belki hâlüm yâre tekdîr olmasam

...

Vaz'-ı agyâra tahammül güç mi âsân mı Şeref
Şerh iderdüm belki hâlüm yâre tekdîr olmasam

(Arslan 2002: 381)

Bursalı İffet:

Habîbüñ 'aşkına ehl-i sa'âdet kıl Hudâvendâ
Tecellî-i cemâlüñle ziyâfet kıl Hudâvendâ

...

Bihîşt-i bî-misâlüñle ola İffet visâlüñle
Tecellî-i cemâlüñle ziyâfet kıl Hudâvendâ

(Arslan 2005: 35)

**Paralel Yineleme / Redd-i Matla içerisinde, Metinlerarası
İlişkiler yoluyla Alıntı / Tazmîn özelliği gösteren örnekler:**

Haşmet⁵:

Gazel Berây-ı Tazmîn-i Mısra'-ı Meşhûr

Kurbânuñ olam geçdi benüm saña sıcagum

⁵ Haşmet'in bu şiiri, Nedîm'in bir şarkısının aşağıya alıntıladığımız ilk dörtlüğünde iki kez geçen meşhur dizeyi tazmîn etmektedir:

Yetmez mi saña bister ü bâlîn kucagum
Serd oldı hevâ çıkma koyundan kuzucagum
Âteşlik ider saña bu sinemdeki dâgum
Serd oldı hevâ çıkma koyundan kuzucagum

(Nedîm Divanı, Macit 1997: 252)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Serd oldı hevâ çıkma koyundan kuzucagum

...

Hammâm ola tâ şöyle ısın Haşmet-i zâra
Serd oldı hevâ çıkma koyundan kuzucagum

(Arslan-Aksoyak 1994: 285)

Şeyh Gâlib⁶:

Gamdan ölmem korkarum gayret helâk eyler beni
Rûzgâr ile gubâr-ı kîne hâk eyler beni

...

Hasb-ı hâlidür bu nutk-ı pâk Gâlib Neş'etüñ
Gamdan ölmem korkarum gayret helâk eyler beni
(Kalkışım 1994: 428)

Pertev⁷:

Sanâ ey çeşm-i gûyâ bed-du'â itmem haber-dâr ol
Beni bîmâr-ı hicrân eyledüñ sen dahı bîmâr ol

...

Nedîmâsâ didüm ben dahı Pertev çeşm-i fettâna
Beni bîmâr-ı hicrân eyledüñ sen dahı bîmâr ol
(Bektaş 2007: 328)

Eyler anı 'özü-h^vâh Allâh bir yüzden dahı
Lutf ider bî-iştibâh Allâh bir yüzden dahı

...

Bir kulin ihyâ murâd eylerse yollar Neş'ete
Lutf ider bî-iştibâh Allâh bir yüzden dahı
(Bektaş 2007: 484-485)

⁶ Şeyh Gâlib'in ilk şiiri, Hoca Neş'et'e ait bir dizeyi tazmîn etmektedir. Ancak Neş'et Divanı'nda bu mısraa rastlanmamıştır.

⁷ Pertev'in ilk şiiri, Nedîm'in bir gazelinin aşağıya alıntılıdığımız matla beytindeki ikinci dizeyi tazmîn etmektedir:

Hücûm-ı nâle-i şeb-gîrden zâlim haber-dâr ol
Beni bîmâr-ı hicrân eyledüñ sen dahı bîmâr ol
(Nedîm Divanı, Macit 1997: 315)

Pertev'in ikinci, üçüncü ve dördüncü şiirlerinde tazmîn ettiğini belirttiği Neş'et'e ait dizelere ise, Neş'et Divanı'nda rastlanmamıştır. Ancak Pertev Divanı üzerine hazırlanan kitapta geçen bir ifade ile o ifadeye ait dipnot; şairin, Hoca Neş'et'in beş mısraını tazmîn ettiğini ve "Gamdan ölmem korkarum gayret helâk eyler beni" dizelerini Pertev'den başka Şeyh Gâlib, Ârif ve Atâ'nın da tazmîn ettiklerini dile getirmektedir (Bektaş 2007: 38).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Reh-i hayretde düşdi hayf dil çün nakş-ı pâ kaldı
Amân ey lutfi çok Perverdgârum iş saña kaldı

...

Cenâb-ı Neş'etüñ bu mısra'ın vird-i zebân itdüm
Amân ey lutfi çok Perverdgârum iş saña kaldı
 (Bektaş 2007: 491)

Ne fidâ ne hançer-i firkat helâk eyler beni
Gamdan ölmem korkarum gayret helâk eyler beni

...

Hazret-i Neş'etle Gâlib gibi Pertev ben dahı
Gamdan ölmem korkarum gayret helâk eyler beni
 (Bektaş 2007: 456)

Metinlerarası İlişkiler yoluyla Alıntı/Tazmîn özelliği gösteren (ancak alıntılanan metnin sahibinin bildirilmediği) ve her ikisi de Paralel Yineleme / Redd-i Matla niteliği taşıyan örnekler:

Şeyh Gâlib:

Lâleveş dâg oldu peydâ gülmedüm
Gül gibi açıldum ammâ gülmedüm

...

Geldi Gâlib tab'a bir reng-i neşât
Gül gibi açıldum ammâ gülmedüm
 (Kalkışım 1994: 376-377)

Gül gibi açıldum ammâ gülmedüm
 Rengine kapıldum ammâ gülmedüm

...

Ben de Gâlib bu zemîn-i tâzede
Gül gibi açıldum ammâ gülmedüm
 (Kalkışım 1994: 377)

Sonuç olarak, yukarıdaki örnekleme alanından da anlaşıldığı üzere, paralel yineleme / redd-i matla niteliği taşıyan dizelerin belli özelliklerle desteklendiği görülmektedir:

1. Paralel yinelemenin / redd-i matlam içerisinde, aynı sözcük ya da ekin tekrarlandığı durumlar vardır.

- Aynı sözcüğün dize başında ve sonunda tekrarlanması: Nesîmî → “merhabâ”.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

- Aynı sözcüğün dize içerisinde belirli aralıklarla tekrarlanması: Nef'î → “hem”, Şeref Hanım → “bir”, Pertev → “mey” ve “sâkî” ile “o” ve “hâlet”.
- Aynı sözcüğün farklı ekler alarak tekrarlanması: Cem Sultan → “bî-cân” ve “cânumdur”.
- Aynı sözcüğün tekrarı ile bütün bir dizenin oluşması: Hoca Neş'et → “Ramazân”.
- Aynı sözcüğün ve ekin tekrarlanması: Haşmet → “sensün”, “tâze-resüm” ve “efendüm” deki 1. tekil kişi eki.
- Ek tekrarı: Şeyh Gâlib → “gamin” ve “hâtırın” sözcüklerindeki akuzatif i'sini karşılayan enstrümantal “-n”, Pertev → “salduñ” ve “gelmedüñ” sözcüklerindeki “-Uñ” tamlayan eki, Pertev → “hâlümüz”, “yârumuz” ve “yârânumuz”daki 1. çoğul kişi eki.

2. Paralel yinelemenin / redd-i matlâm içerisinde, soru yoluyla istifham yapıldığı durumlar vardır.

- Soru sözcüklerinin kullanılması ile: Şeyhî → “kandasın”, Haşmet → “çi”, Pertev → “’aceb”.
- Soru ekinin kullanılması ile: Ahmed Paşa → “öyle mi”, Şeyhülislam Es'ad → “değişmiyor mısunuz”, Hoca Neş'et → “bî-kîne midür”, Leylâ Hanım → “bulunur mı”, Şeyh Gâlib → “çevirmez mi”, Şeref Hanım → “gün gösterür mi”.

3. Paralel yinelemenin / redd-i matlâm yüklem önelemesi ile başladığı dizelere rastlanmaktadır.

- Yüklem eylem önelemesi olduğu dizeler: Şeyhî → “gel”, “Bağdatlı Rûhî → “açıldı”, Nef'î → “irîşdi”, Şeyhülislam Yahya → “irüşür”, “Neşâtî → “irdi” ve “olur”, Esrar Dede → “irdüm”, Leylâ Hanım → “kalmadı”.
- Yüklem ad önelemesi olduğu dizeler: Nâ'ilî → “’aşkdur”, Şeref Hanım → “yokdur”.

4. Paralel yineleme / redd-i matlâm şeklinde tekrar edilen dizelerin hem matla ve makta beyitlerinin kendi bağlamlarına uygun olduğu, hem de gazelin bütünü üzerinde bir anlam güzelliği ve yerindeliği ile sürekliliği olan bir ritm duygusu yaratmak açısından özellikle seçilerek hoş bir etki bıraktığı görülmektedir.

5. Paralel yinelemenin / redd-i matlâm tazmîn yoluyla gerçekleştiği örnekler, metinlerarası ilişkiler açısından da dikkat çekici örneklerdir. Alt metnin varlığını somut olarak üst metne taşıyan bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

beyitlerin çoğunda, alıntılanan dizenin sahibinin adı geçmesine rağmen; bir şaire ait iki örnekte, tazmînin kimin şiirinden yapıldığı bildirilmeden alıntı gerçekleşmektedir. Ancak burada söz konusu alt metin de yine paralel yineleme / redd-i matla şeklinde kurulduğu için, daha önceden karşımıza çıkan örneklerden biridir.

6. Paralel yineleme / redd-i matla özelliği gösteren şiirlerin yazıldıkları tarihlere göre kronolojik bir değerlendirme yapılacak olursa, özellikle XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda yetişen şairlerin gazelerinde redd-i matlan daha fazla yapıldığı görülmektedir. Bu durum elbette seçilen söz konusu örneklem alanı için geçerlidir.

KAYNAKÇA

- AK, Coşkun. Bağdatlı Rûhî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divan'ından Seçmeler. Bursa, 2000.
- AKKUŞ, Metin. Nef'î Divanı. Ankara, 1993.
- AKSAN, Doğan. Şiir Dili ve Türk Şiir Dili. Ankara, 1995.
- AKTAŞ, Hasan. Edebî Sanatlar. Edirne, 2004.
- AKTULUM, Kubilay. Metinlerarası İlişkiler. Ankara, 2000.
- ALICI, Lütfî. "Divan-ı Nâşid İnceleme - Tenkitli Metin" (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya, 1998.
- ARSLAN, Mehmet. Şeref Hanım Divanı. İstanbul, 2002.
- ARSLAN, Mehmet. Leylâ Hanım Divanı. İstanbul, 2003.
- ARSLAN, Mehmet. Aynî Divanı. İstanbul, 2004.
- ARSLAN, Mehmet. Bursalı İffet Divanı. İstanbul, 2005.
- ARSLAN, Mehmet. Mihrî Hatun Divanı. Ankara, 2007.
- ARSLAN, Mehmet – İsmail Hakkı AKSOYAK. Haşmet Külliyyatı. Sivas, 1994.
- AYPAY, A. İrfan. Lâle Devri Şairi İzzet Ali Paşa Hayatı - Eserleri - Edebî Kişiliği Divan Tenkitli Metin Nigâr-nâme Tenkitli Metin. İstanbul, 1998.
- BATUR, Atilla. "Sürûrî Divanı Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divan'mın Tenkitli Metni" (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya, 2001.
- BAYRAV, Süheylâ. Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi. İstanbul, 1999.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- BEKTAŞ, Ekrem. Muvakkit-zâde Pertev Divanı. Malatya, 2007.
- BİLGEGİL, M. Kaya. Edebiyat Bilgi ve Teorileri. İstanbul, 1989.
- BİLKAN, Ali Fuat. Nâbî Divanı I-II. İstanbul, 1997.
- DEMİRBAĞ, Ömer. “Koca Râgıb Paşa ve Divan-ı Râgıb” (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 1999.
- DİLÇİN, Cem. “Divan Şiirinde Gazel”, Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Sayı: 415-417, Temmuz-Eylül 1986: 78-247.
- DİLÇİN, Cem. Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara, 1995.
- DOĞAN, Muhammed Nur. Lâle Devri Şairi Şeyhülislam Es’ad ve Dîvânı. İstanbul, 1997.
- ERDEM, Sadık. Subhî-zâde Azîz ve Divan’ı İnceleme-Metin-Sözlük. Isparta, 2001.
- ERSOYLU, Halil. Cem Sultan Divanı. Ankara, 1989.
- GÜFTA, Hüseyin. “Sâlim (Mirzâ-zâde) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni” (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1995.
- HORATA, Osman. Esrâr Dede Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı. Ankara, 1998.
- İPEKTEN, Haluk. Nâilî Divanı. Ankara, 1990.
- İPEKTEN, Haluk. Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz. İstanbul, 1994.
- İSEN, Mustafa – Cemal KURNAZ. Şeyhî Divanı. Ankara, 1990.
- KALKIŞIM, Muhsin. Şeyh Gâlib Divanı. Ankara, 1994.
- KAPLAN, Mahmut. Neşâtî Divanı. İzmir, 1996.
- KAVRUK, Hasan. Şeyhülislam Yahya Divanı. Ankara, 2001.
- KILIÇ, Atabey. Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı. İstanbul, 2004.
- KUTLAR, Fatma Sabiha. Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmi Dîvân. Ankara, 2004.
- KÜÇÜK, Sabahattin. Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım. Ankara, 1994.
- MACİT, Muhsin. Nedîm Divanı. Ankara, 1997.
- MACİT, Muhsin. Erzurumlu Zihnî Divanı. Ankara, 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- MERMER, Ahmet. Karamanlı Aynî ve Divanı. Ankara, 1997.
- MERMER, Ahmet – Neslihan KOÇ KESKİN. Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü. Ankara, 2005.
- Muallim Nâcî, Edebiyat Terimleri İstlahât-ı Edebiyye (Haz. M. A. Yekta Saraç). İstanbul, 2004.
- OĞRAŞ, Rıza. “Hoca Neş’et Divanı (İnceleme ve Tenkidli Metin)” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- ÖZDİNGİŞ, Vicdan. “Sabih Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divan’ının Tenkitli Metni” (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya, 1998.
- ÖZTEKİN, Özge. Çelebizâde Âsım Divan. Ankara, 2010.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal. Edebiyatta Dil Kullanımları. İstanbul, 2001.
- SARAÇ, M. A. Yekta. Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat. İstanbul, 2007.
- Tâhirü’l-Mevlevî. Edebiyat Lugatı. İstanbul, 1994.
- TARLAN, Ali Nihat. Ahmed Paşa Divanı. Ankara, 1992a.
- TARLAN, Ali Nihat. Hayâlî Divanı. Ankara, 1992b.
- TARLAN, Ali Nihat. Necâtî Beg Divanı. Ankara, 1992c.
- YETİŞ, Kazım. Talîm-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler. Ankara, 1996.
- YILDIZ, Seyhan. “XVIII. Yüzyıl Divan Şairi Şâkir Hayatı, Eseri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni” (Yayınlanmamış Master Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, 2002.